

QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI SAVDOSIDA ELEKTRON TIJORAT PLATFORMALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

Abdug'aniyev Islombek Olimjon o'g'li

Mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya. Ushbu ilmiy tezisdagi agrar sohada qishloq xo'jaligi mahsulotlarini sotish jarayonlariga elektron tijorat (e-commerce) platformalarini tatbiq etishning iqtisodiy samaradorligi tahlil qilingan. An'anaviy ko'p bo'g'inli savdo zanjirining kamchiliklari, oraliq vositachilarning narx shakllanishiga salbiy ta'siri hamda elektron agromarketpleyslar orqali sotishning afzalliklari ko'rsatib o'tilgan. B2B va F2C modellarini joriy etish orqali fermerlar daromadini oshirish, nobudgarchilikni kamaytirish va tranzaksiya xarajatlarini maqbullashtirish bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: elektron tijorat, agrosavdo, raqamli qishloq xo'jaligi, F2C modeli, B2B platformalar, oraliq vositachilar, tranzaksiya xarajatlari, agromarketpleys.

Аннотация. В тезисах исследуется экономическая эффективность внедрения платформ электронной коммерции в процессы сбыта сельскохозяйственной продукции. Проанализированы недостатки традиционной многозвенной цепочки сбыта, негативное влияние посредников и преимущества агромаркетплейсов. Предложены меры по повышению доходов фермеров и сокращению товарных потерь за счет моделей B2B и F2C.

Ключевые слова: электронная коммерция, агроторговля, модель F2C, платформы B2B, посредники, агрологистика, маркетплейс.

Abstract. This thesis examines the economic efficiency of integrating e-commerce platforms into agricultural product distribution. It analyzes the

shortcomings of conventional supply chains, intermediary costs, and the benefits of digital marketplaces. Recommendations are provided to enhance farm profitability and minimize post-harvest losses via B2B and F2C frameworks.

Keywords: e-commerce, agritrade, F2C model, B2B platforms, intermediaries, agrologistics, marketplace.

Kirish va muammoning dolzarbligi

Bugungi kunda agrosanoat majmuida an'anaviy savdo usullaridan raqamlashtirilgan ta'minot zanjirlariga o'tish zarurati ortib bormoqda. "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasida barcha tarmoqlar qatori qishloq xo'jaligiga ham zamonaviy axborot texnologiyalarini keng joriy etish belgilangan.

Mamlakatimizda yetishtirilayotgan qishloq xo'jaligi mahsulotlarining salmoqli qismi dehqon va fermer xo'jaliklari hissasiga to'g'ri kelsa-da, ishlab chiqaruvchilar oldidagi eng og'riqli masala hosilni o'z vaqtida, nobud qilmasdan va foydali narxlarda sotishdir. Amaldagi an'anaviy agrosavdo tizimi ko'p bosqichli vositachilar zanjiriga asoslangan bo'lib, bu holat yakuniy iste'mol narxining 2–3 barobargacha asossiz oshishiga, yetkazib berish vaqtining cho'zilishi sababli tez buziluvchi tovarlarning 20–25 foizi yaroqsiz holga kelishiga olib kelmoqda. Mazkur nomutanosiblikni bartaraf etishda elektron tijorat platformalaridan foydalanish eng tejamkor va samarali yechim hisoblanadi.

Qishloq xo'jaligida elektron tijoratning asosiy modellari

Agrar mahsulotlar savdosida elektron tijoratni rivojlantirish an'anaviy internet-do'konlardan farq qiladi, chunki bu soha mahsulotning tez buziluvchanligi, har xil kalibr va sifat standartlariga egaligi bilan ajralib turadi. Xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, sohada quyidagi ikkita model yuqori iqtisodiy samara beradi:

1. **B2B (Business-to-Business) — Ulgurji agromarketpleyslar:** Katta hajmdagi hosil yetishtiruvchi fermerlar va klasterlarni qayta ishlovchi

korxonalar, eksportyorlar hamda yirik savdo tarmoqlari (supermarketlar) bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'laydi. Bu tizim elektron shartnomalar, fyuchers bitimlari va shaffof to'lovlarni ta'minlaydi.

2. F2C (Farm-to-Consumer) — Daladan to'g'ridan-to'g'ri iste'molchiga: Vositachilarni chetlab o'tib, mahsulotni to'g'ridan-to'g'ri aholiga yetkazish modeli. Mobil ilovalar orqali olingan buyurtmalar kichik saralash punktlari orqali 24 soat ichida xaridor xonadoniga yetkaziladi.

An'anaviy va elektron savdo usullarining qiyosiy tahlili

An'anaviy savdoda mahsulot iste'molchiga yetib borguncha to'rtta asosiy bo'g'indan o'tadi: fermer, mahalliy olib-sotar, shahar ulgurji bozori va chakana do'kon. Har bir bo'g'in o'z xarajatlari va foyda marjasini qo'shishi natijasida xaridor to'lagan pulning atigi 25–35 foizi haqiqiy ishlab chiqaruvchiga yetib boradi.

Elektron agrosavdo tizimida esa zanjir fermer, platforma va iste'molchi shaklida qisqaradi.

Solishtirish ko'rsatkichlari	An'anaviy savdo zanjiri	Elektron tijorat platformasi	Iqtisodiy natija
Vositachilar soni	3–5 ta oraliq bo'g'in	1 ta (platforma operatori)	Vositachilik ustamasi 60% ga qisqaradi
Fermerning yakuniy narxdagi ulushi	25–35%	60–75%	Fermer daromadi 2 barobar oshadi
Yetkazib berish muddati	3–5 kun	12–24 soat	Vaqt 3 barobarga tejaladi
Mahsulot nobudgarchiligi	20–25%	5–8%	Yo'qotishlar keskin kamayadi

Narxlar shaffofligi	Juda past (subyektiv)	Ochiq (onlayn tahlil)	Bozor chayqovchiligi bartaraf etiladi
----------------------------	--------------------------	--------------------------	---

Ushbu qiyosiy ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli platformalar orqali sotish fermerga o'z mahsulotini ulgurji narxdan yuqoriroqqa sotish, iste'molchiga esa bozor narxidan 15–20 foiz arzonroqqa xarid qilish imkonini beradi.

Mavjud to'siqlar va muammolar

Elektron agrosavdoning afzalliklariga qaramay, uni keng tatbiq etishda bir qator tizimli qiyinchiliklar saqlanib qolmoqda:

- **Logistika va sovitish zanjirining yetishmasligi:** Buyurtmalarni tezkor yetkazish uchun tumanlarda saralash va sovitkichli kichik omborlar (mini-hablar) infratuzilmasi to'liq shakllanmagan.
- **Standartlashtirishning pastligi:** Ko'plab dehqon xo'jaliklarida mahsulotni o'lchami va sifati bo'yicha aniq saralash imkoniyati yo'qligi xaridor kutgan sifat bilan yetkazilgan tovar o'rtasida nomuvofiqlik keltirib chiqaradi.
- **Raqamli ko'nikmalar va to'lov madaniyati:** Qishloq hududlarida fermerlarning elektron ilovalar va bank hisob-kitoblari orqali ishlash bo'yicha amaliy tajribasi yetarli emas, naqd pulsiz savdoga ishonchsizlik saqlanib qolmoqda.

Samaradorlikni oshirish bo'yicha amaliy takliflar

Qishloq xo'jaligi mahsulotlari savdosida elektron platformalar ulushini oshirish uchun quyidagi choralarni amalga oshirish zarur:

1. **Yagona agrosavdo ekotizimini yaratish:** Davlat va xususiy sektor hamkorligida fermerlar, klasterlar va savdo tarmoqlarini birlashtiruvchi, hududlardagi hosil zaxiralari va narxlarini onlayn ko'rsatib turuvchi ochiq axborot portalini yo'lga qo'yish.

2. Hududiy qabul qilish va saralash markazlarini tashkil etish:

Dehqon xo'jaliklaridan mahsulotlarni qabul qilib, ularni tozalash, kalibrlash, qadoqlash va buyurtmachiga jo'natishni ta'minlovchi kichik mikrologistika markazlarini barpo etish.

3. Eskrou (xavfsiz to'lov) mexanizmini joriy etish:

Buyurtmachi to'lagan pul tovar to'liq va sifatli qabul qilib olingandan keyingina fermer hisobiga o'tadigan tizimni tatbiq etish orqali tomonlar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlash.

4. Moliyaviy rag'batlantirish:

Elektron agromarketpleyslar orqali amalga oshirilgan savdo amaliyotlari uchun bank komissiyalarini pasaytirish va ushbu platformalarga xizmat ko'rsatuvchi agrologistika korxonalariga soliq imtiyozlari berish.

Xulosa

Qishloq xo'jaligi mahsulotlari savdosida elektron tijorat platformalaridan foydalanish ta'minot zanjiridagi ortiqcha vositachilarni qisqartiradi, yetishtirilgan mahsulotning daladan rastagacha bo'lgan yo'lini tezlashtiradi va nobudgarchilikni 3 barobarga kamaytiradi. Taklif etilayotgan raqamli mexanizmlarning joriy etilishi fermerlar rentabelligini oshirishga, ichki bozorda narxlar barqarorligini ta'minlashga va agrar sohaning umumiy iqtisodiy samaradorligini yuksaltirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi PF-6079-son Farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 29-sentabrdagi "Elektron tijorat to'g'risida"gi O'RQ-792-son Qonuni.

3. Abdug'aniyev A., Abdug'aniyev A.A. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti. Darslik. — T.: TDIU, 2020. — 340 b.

4. FAO. *Digital agriculture in action: E-commerce in agriculture and rural areas*. Rome, 2021.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari (stat.uz), 2025-y.